

țărani, reprezentând „glasul țării“, indeplinesc oficiile corului antic, comentând evenimentele, meditând asupra destinelor, trăgând concluziile care aparțin în egală măsură dramaturgului și gânditorului istoric.

Acum, cînd se împlinesc 150 de ani de la răscoala lui Tudor Vladimirescu, ca și o sută de ani de la nașterea lui Nicolae Iorga, ar fi bine ca vreunul din teatrele noastre să reprezinte drama în cinci acte a istoricului, Tudor Vladimirescu, una din realizările majore ale dramaturgului. Pornind din salonul boierului craiovean Glogoveanu, unde Tudor își dă pe față sentimentele și vrerea; trecînd prin casa din Viena a boierului C. Ghica, unde Vladimirescu face o alianță cu căpitanul Iordachi, reprezentantul Eteriei, pentru ca să ajungem în mitocul episcopiei din Argeș în București, unde episcopul Ilarion îi dă lui Tudor steagul binecuvîntat al răscoalei; apoi în casa lui Golescu, la Belvedere, în București, unde se adună în jurul Domnului Tudor boierii lași și conformiști, gata să se plece în fața Sultanului; în sfîrșit, la Găești, în tabăra pandurilor; il urmăm, în drama lui Iorga, pe inimosul luptător din Vladimiri pe drumul revoltei și pătimirii sale. Verbul vibrant al răzvrătitudinii împotriva opresiunii, al apărătorului celor mulți și oprimați, se împletește cu acela al istoricului patriot. „E foc în inima lui, foc ascuns, dar strașnic“ — spune cineva, în piesă, despre Tudor. Dar aceleași cuvinte s-ar putea rosti și despre Iorga. Tudor este, în drama istoricului, reprezentantul poporului, este un țăran al acestei țări. Iată-l vorbind despre sine: „Și eu mai sint și țăran. Țăran cu tot ișlicul meu, cu toată cartea grecească din casa fratelui Glogoveanu, cu toată învățătura de legi și drumul la Viena. Țăran m-a născut maică-mea, și am văzut pe tata cu mîinile pe coarneau plugului, iar eu am minat vitele în bătătură. Sint răbduriu și eu ca dinșii, și mi s-a îngroșat pielea de cîte bice au căzut pe spinarea neamului meu. Mi-e obrazul ars de multele lacrimi ce le-au plîns aceia care nu s-au putut răzbuna...“

Patetic verb al dramei. Nicolae Iorga, istoricul de geniu, a dispus de arta acestui verb prin care, conform profundeii observații a lui Goethe, din formula: „Alles Vergängliche ist nur ein Gleichnis“ evenimentul istoric, trecător, se înalță la demnitatea parabolei artistice.

NICOLAE MASSIM

Ctitoriile lui teatrale

În vasta sa activitate de istoric, de critic și istoric literar, de sociolog și memorialist, de poet și om politic, teatrul a fost un domeniu pe care-l îndrăgise în chip deosebit și pe care îl socotea „un minunat mijloc de cultură și moralizare“. („Oameni care au fost“, vol. I, pag. 215). Am avut norocul să trăiesc în preajma lui, timp de 13 ani! I-am fost „ajutător“ — cum spunea dinsul — la ctitoriile sale teatrale. Îmi îngădui, în această calitate, să vă povestesc, pe scurt, cîte ceva despre ele.

Iorga era convins de rostul educativ al teatrului. Cu această convingere a întemeiat, în cei dintîi ani de după primul război mondial, și a condus „Teatrul Popular“, întreprindere destinată să atragă un public de școlari, de mici funcționari, de ostași, „cărui să i se facă educația prin puterea scenei“ dar care „a pierit după lungi eforturi, pentru că n-a fost înțeles“, nu fără a releva însă, dincolo de valorile consacrate ale vremii, cu care a colaborat (Ion Livescu, Victor Ion Popa, C. Toneanu, V. Brezeanu) artiști, pe atunci, la primele începuturi, ca de pildă, un Calboreanu, un Finți, o Piacentini („O viață de om“, vol. III, pag. 9).

Zece ani de la scurta existență, bogată însă în învățăminte, a „Teatrului Popular“. Profesorul revine la vechiul său gând și întemeiază în 1935 „Teatrul Ligii Culturale“. A fost o înjghebare lipsită, din punct de vedere material, de orice susținere a statului dar s-a vrut cu toate astea, „la îndemina oricui“. Un loc la un spectacol cu Hamlet sau Cadavrul viu cu Ion Manolescu, costa la ctitoria teatrală a Profesorului Iorga, 20 de lei, în timp ce alte teatre particulare pretindeau pentru piesele ușurele ce reprezentau de obicei, 120 de lei biletul. Chiar clădirea „Teatrului Ligii Culturale“ (acum Teatrul „Bulandra“) a fost începută cu bani scoși din modesta pungă a Profesorului. Am fost de față cînd el a mărturisit în comitetul „Ligii Culturale“ — al cărui președinte era : „Am de luat de la Primărie, pentru cartea mea „Istoria Bucureștiului“, pe care o tipăresc ei, 80.000 de lei. Să începeți cu acești bani — clădirea teatrului“.

Nu cunosc în istoria culturii noastre și nici în cea universală, multe asemenea gesturi de sinceră și dezinteresată dragoste pentru artă. În repertoriul larg cuprinzător, de înaltă ținută, al teatrului au fost înscrise opere ale anticilor Sofocle și Eschil ca și ale marilor clasici sau dramaturgi moderni universali — de la Shakespeare la Schiller și Goethe, de la Molière și Goldoni la Holberg și Kotzebue, de la Tolstoi și Gogol la Pirandello. Neîndoios, dramaturgia autohtonă a fost și ea promovată în spiritul unei preocupări, în primul rînd, de educație a spectatorului. Au fost puse în scenă lucrări mai puțin știute — ale lui I. Dimitrescu de pildă, ca și ale unor contemporani ca Valjan, Camil Petrescu, și, nu în ultimul rînd, însuși Nicolae Iorga — cu scrieri proprii (Contra Patriei, Fiul cel pierdut, O ultimă rază ș.a.) sau cu tălmăciri de-ale sale (Prometeu înlănțuit de Eschil, Stafia de Grillparzer, Hașița de Goldoni, Revoluția generalului Schnaps de Goethe). Am avut, ca regizori, eu și Ion Șahighian, bucuria de a fi lucrat cu actori ca Ion Manolescu, Maria Filotti, Al. Critico, Ion Fintescu, Niky Atanasiu, Vasile Crețoiu, Eugenia Zaharia, Toma Dimitriu, și, prin ei, de a fi lăsat amintirea unor creații de valoare, chiar dacă, adesea, modestia condițiilor în care realizam spectacolele respective nu putea să nu-și pună și ea amprenta. A fost de aceea, pentru mine, o cinste ca, după Vasile Brezeanu și după Ion Manolescu, să mă bucur, deși foarte tînăr, de încrederea Profesorului care mi-a oferit răspunderea directorială a teatrului său, în ultimii lui doi ani de existență (1938—1940).

Instituția bucureșteană a Ligii Culturale este doar una din ctitoriile teatrale ale lui Nicolae Iorga. La Vălenii-de-Munte, în cadrul celebrei sale „Universității Populare“ (inițiată încă din 1908), teatrul constituia o activitate prețuită în mod deosebit. Pe mica scenă a „Universității Populare“ au apărut, de-a lungul anilor, Ion Manolescu, Maria Filotti, Nicolae Gărdescu, Titus Lapteș și mulți alții. Printre aceștia, regretatul Mihai Popescu, care a debutat acolo, pe cînd era încă elev la Conservator. Actorii de profesie jucau alături de studenți, care-și vedeau astfel îndrumată și stimulată pasiunea lor scenică. Ne aflam, așadar, și în fața uneia din primele manifestări prestigioase de teatru al amatorilor.

Am pus în scenă, la Văleni, încă din 1928, scurte piese într-un act, din literatura românească sau universală și lucrări de respirație mai întinsă, scrise de profesor, anume pentru cei ce urmau cursurile universității, și numite de el „piese simple pentru oameni modești“. lucrări de critică socială, de înaltă substanță morală și civică.

O altă însemnată — și nouă — inițiativă teatrală, la Vălenii „Universității Populare“ a fost „teatrul în aer liber“. Într-un amfiteatru natural, pe care profesorul îl descoperise pe malul Teleajenului, am pus în scenă tragedia lui Sofocle Oedip Rege și scrierile dramatice Răzbumarea pămîntului și Contra Patriei de Nicolae Iorga. S-au dat cu ele, în verile de studiu a trei ani, cite 5—6 reprezentații ; la fiecare reprezentație luau parte — fără a plăti „bilet de intrare“ 5—6.000 de spectatori (tărani vălenari, și din sate împrejmuitoare, muncitori de la Ploiești și de la schelele petrolifere de pe Valea Srahovei, profesori, învățători, studenți, oameni de teatru) care, așezați pe iarbă, priveau de pe coastele de deal — în frumosul orizont ce se desfăcea de acolo — spre lunca bogată în sălcii, de unde apăreau artiștii și sutele de figuranți...

Cum au fost primite și prețuite acele spectacole? Să lăsăm chiar pe Profesor să ne-o mărturisească. Într-o conferință ținută la radio, vorbind despre spectacolele cu Oedip Rege, arăta: „A fost o tăcere la acele mii de oameni așezați pe iarba verde, mai mare ca în biserică“ (...) „Mi s-au spus apoi impresiile. Mai cu seamă era una de măreție, a unui lucru foarte frumos și nemaiîntâlnit pînă atunci“ (...) „Scopul ce l-am avut în vedere — spunea Profesorul — a fost acela de a chema și prin acest mijloc, mai potrivit decît multe altele, poporul acesta la o viață sufletească mai înaltă“.

Fecund om de cultură, care a scris peste 1.200 volume de istorie și critică politică, culturală, literară, de memorii și sinteze sociologice, de descrieri de călătorii, la care se adaugă peste 20.000 de articole de ziar și peste 5.000 de recenzii, încît te cuprinde mirarea cum de a ajuns „o viață de om“ să le conceapă și să le scrie, cînd sigur că nu-ți va ajunge una să le poți citi, Iorga nu și-a precupețit timpul și a adus în scrierile sale pe lingă o însemnată contribuție la dezvoltarea poeziei noastre dramatice ca atare, și un aport substanțial pe tărîmul cercetărilor istoriei și al îndrumărilor teoretice privind arta teatrului și slujitorii lui. Iată doar, spicuite la întîmplare, cîteva titluri: „Teatrul nostru și realismul“, „Realul în artă“, „Istoria teatrului celui nou“, „Ce poate suferi publicul românesc“, „Liciu ca artist“, „Liciu și teatrul lui Alecsandri“, „Ce se iubea în Caragiale“... Apoi, o seamă de articole, conferințe, prelegeri și studii despre literatura dramatică românească și universală cum sînt: „La société du XIX-e siècle dans le théâtre roumain“ (Gamber — Paris — 1926). Din toate, s-ar putea desprinde, ca o trăsătură definitorie a vederilor lui, ideea pe care o susține în conferința Sensul teatrului: „Teatrul este pentru oameni, cu oameni și despre lucruri omenești, cu oameni întregi și pentru oameni întregi, deci și pentru un sens uman“. Este o linie de umanism statornic urmărită de Nicolae Iorga în tot ce a întreprins ca poet și ca ctitor de teatru. O linie care-l apropie, prin ce a lăsat mai valoros și mai inspirat, de actualitatea noastră. Fapt care pledează cu atît mai mult, pentru o cercetare, mai în adînc decît s-a făcut pînă azi, a acestei prețioase moșteniri.

